

SAATEKS

Valminud on kolmas riigiõiguse aastaraamat. Eelmise aastaraamatuga sarnane vormistus ja kujundus annab tunnistust, et oleme leidnud oma näo, millele on põhjust truuks jääda. Juba kolmanda köiteni jõudnud aastaraamat ja Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapitali jätkuv toimimine annavad kindlust väitele, et riigiõiguse aastaraamatust on saanud arvestatav perioodiline väljaanne Eesti õigusteadusliku mõtte maastikul. Loodetavasti innustab see nii aastaraamatu juba leidnud autoreid kui ka seni veel kõrvale jäänuid riigiõigusest rohkem kirjutama ja ergutab riigiõiguslast mõttevahetust, aidates sel viisil kaasa Eesti riigiõigusteaduse arengule, mis ongi riigiõiguse sihtkapitali missioon.

Käesolev 2022. aasta on oluline tähis Eesti riigiõiguses – tänavu möödus kolmkümmend aastat Eesti kehtiva põhiseaduse vastuvõtmisest. Ehkki sellest põhiseadusest on juba mõnda aega tagasi saanud Eesti Vabariigi pikemaalisim põhiseadus, on eriti viimaste aastate erakorralised olud ja olukorrad pannud taas rääkima kriisist. Sedakorda küll mitte põhiseaduslikust kriisist, aga ikkagi muu seas ka põhiseaduslikest küsimustest. Nii pole imestada, et 1992. aasta põhiseaduse 30. aastapäevale pühendatud konverents, mille korraldas riigiõiguse sihtkapital 10. juunil 2022 teaduste akadeemia saalis, kandis pealkirja „Kriis ja põhiseadus“. Konverents algas tagasivaatega põhiseaduse tegemisele, kus oma mälestusi jagasid Liia Hänni ja Kaido Kama. Seda sessiooni juhtis riigiõiguse sihtkapitali nõukoja esimene esimees Uno Lõhmus, kes võttis konverentsil kõneldu ning kõnelemata jäänu kirjapanemise ja toimetamise enda õlule. Tänu sellele saame aastaraamatus nüüd ka kirjalikus ja mõneti laiendatud variandis osa nii konverentsi avasessioonil kõlanud mõtetest kui ka Hando Runneli panusest, mis konverentsilt kahjuks välja jäi. Siinsesse köitesse on tänu Nele Parrestri ja Oliver Kase ettevõtmisele jõudnud intervjuu ka nn ekspertide komisjoni liikmena põhiseaduse tegemises osalenud Jüri Põlluga.

Kaks siin avaldatud originaalartiklit põhinevad teadus- ja õigusloolisel konverentsil „Ants Piibu päev. 100 aastat Eesti vastuvõtmisest Rahvasteliitu“ peetud ettekandel või diskussiooniettekandel. Konverentsi korraldas riigiõiguse sihtkapital koostöös Tartu Ülikooli õigusteaduskonnaga 1. oktoobril 2021. Eero Medijaise artikkel avab Eesti ja teiste Balti riikide tunnustamise rahvusvahelist konteksti ning Tõnu Tannbergi artikkel kõneleb sellest, kuidas teise maailmasõja lõpuaegadel jõuti tulevase ÜRO kujundamisel niikaugemale, et kõigis Nõukogude liiduvabariikides, sealhulgas Eesti NSV-s, loodi välisministeerium ning õpetati välja ka oma diplomaadid.

See pole olnud ei peatoimetaja ega üldisemalt toimetajate taotlus, aga tänavune aastaraamat on tugevasti ajaloo poole kaldu. Uurijate tähelepanu keskmes on sedapuhku Eesti kohtunikkonna ajalugu. Hannes Vallikivi analüüsib oma artiklis riigikohtunike ametisse nimetamise õiguslikke aluseid ja praktikat Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. Katre Luhamaa ja Merike Ristikivi artikkel kohtusüsteemist ja kohtunikkonnast Nõukogude aja lõpu- ning Eesti Vabariigi algusaastatel on välja kasvanud riigiõiguse sihtkapitali rahastatavast uurimisprojektist.

Ehkki arvuliselt on kehtiv riigiõigus esindatud vähemate tekstidega, valgustab Madis Ernitsa, Carri Ginteri, Saale Laose, Marje Allikmetsa, Paloma Krõõt Tupay, René Värgi ja Andra Laurandi põhjalik analüüs Euroopa Liidu õiguse esimese kaasnenu põhiseaduslikest küsimustest Eesti riigiõiguse aktuaalseid probleeme väga mitmekülgset. Tegemist ei ole küll riigiõiguse aastaraamatule kirjutatud originaalartikliga, vaid tõlkega tekstist, millega autorite kollektiiv osales kõiki Euroopa Liidu riike hõlmanud rahvusvahelises projektis. Seda projekti juhtis riigiõiguse sihtkapitali 2020. aasta riigiõiguste laureaat Anneli Albi. Inglisekeelne kogumik peaks olema tuttav Eestiski, kuid Eesti peatüki tõlkimine ja avaldamine teeb selle meie lugejaskonnale veelgi paremini kättesaadavaks, edendades ühtlasi eestikeelset riigiõigusteadust.

Arvustuse rubriigis ilmuv Madis Ernitsa retsensioon Max Plancki Instituudi käsiraamatute sarjas ilmunud kogumikule põhiseaduslikkuse järelevalve süsteemidest Euroopa riikides on samuti tõlge inglise keelest. Selle kogumiku sisu tutvustamine peaks siiski olema oluline ka Eesti lugejatele.

Tõlkeartikleid on seekord varasemast vähem, ainult üks. Wojciech Sadurski murelik analüüs sellest, kuidas tänapäevalgi on võimalik samm-sammult ja tasapisi murendada demokraatliku õigusriigi struktuure, viib meid jälle kriisi kui märksõna juurde.

Keskpaika suurt sõda, 1943. aastal Tartus sai paberile pandud Tartu Ülikooli riigiõiguse professori Nikolai Maimi käsikiri rahvaste enesemääramise õigusest. Käsikiri on tallel Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade osakonnas. Siin avaldatu moodustab küll vaid ühe, esimese osa Maimi kolmeosalisest uurimusest teemal „Eesti ja Nõukogude Liidu vahelisi riigiõiguslikke suhteid aastail 1940–1941“. Ometi on just see esimene osa oma õigusteoreetiliste aluste ja riigiõiguslikult huvitava kontseptsiooni tõttu tänapäeval aktuaalsemgi kui järgnenud osad rahvusküsimusest NSV Liidus ning Eesti NSV riigiõiguslikust seisundist. Nii tundus rahvaste enesemääramisõigust üldiselt puudutava osa avaldamine riigiõiguse aastaraamatu nn ajaloopärli rubriigis igati kohane.

Sisulise ja vormilise ülesehituse poolest jätkab käesolev aastaraamat enam-vähem sama rada eelmisega. Suur erinevus on aga asjaolus, et nüüd on meie tegemisi saatmas ka rahvusvaheline nõukoda. Oleme väga tänulikud kolleegidele Lätist, Leedust, Soomest, Rootsist, Poolast, Saksamaalt, Belgiast ja Austriast, kes nõustusid sellesse kuuluma.

Meil on olnud põnev seda aastaraamatut teha, loodetavasti on teil põnev seda lugeda.

Riigiõiguse aastaraamatu 2022 peatoimetaja Marju Luts-Sootak
ning toimetajad Madis Ernits, Uno Lõhmus, Heiki Loot ja Lauri Mälksoo